

TRANSPORT SOHASINING RIVOJLANISHI VA UNING ZAMONAVIY AHAMIYATI

Ilhomova Mohinora Ilhom qizi

Buxoro davlat texnika universiteti,

Transport vositalari muhandisligi kafedrası, o'qituvchi-stajyor

mmohinora070@gmail.com

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20675452>

Annotatsiya. Ushbu ilmiy maqolada transport sohasining milliy va global iqtisodiyotdagi strategik ahamiyati, uning asosiy turlari hamda zamonaviy rivojlanish tendensiyalari tahlil qilingan. Transport infratuzilmasini modernizatsiya qilish, logistika jarayonlarini optimallashtirish, raqamli texnologiyalarni joriy etish va ekologik barqarorlikni ta'minlash masalalari ilmiy asosda yoritilgan. Shuningdek, transport tizimining ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishdagi o'rni va istiqboldagi transformatsion yo'nalishlari ko'rib chiqiladi.

Kalit so'zlar: transport tizimi, logistika, infratuzilma, iqtisodiy o'sish, multimodal tashuvlar, raqamlashtirish, aqlli transport tizimlari, ekologik barqarorlik, innovatsiya.

Kirish

Globallashuv va jahon xo'jaligining integratsiyalashuvi sharoitida transport sohasi har qanday davlatning iqtisodiy barqarorligi va hududiy rivojlanishini belgilovchi asosiy strategik infratuzilma tarmog'i sifatida namoyon bo'lmoqda. Transport tizimi ishlab chiqarish jarayonlaridan tortib, mahsulotlarni iste'molchiga yetkazishgacha bo'lgan barcha bosqichlarni qamrab olgan holda, ta'minot zanjirining uzluksiz ishlashini ta'minlaydi. Shu bilan birga, u hududlararo iqtisodiy aloqalarni mustahkamlash, resurslardan samarali foydalanish hamda milliy iqtisodiyotning ichki va tashqi bozorlar bilan integratsiyasini chuqurlashtirishga xizmat qiladi.

Transport infratuzilmasining rivojlanishi ishlab chiqarish samaradorligini oshirish bilan bir qatorda, hududlarning iqtisodiy ixtisoslashuvini kengaytiradi va investitsion jozibadorlikni kuchaytiradi. Shu sababli transport tizimi nafaqat iqtisodiy, balki ijtimoiy va strategik ahamiyatga ega bo'lgan kompleks tizim sifatida baholanadi.

Bugungi kunda global transport tizimida raqobat keskin kuchayib borayotgan bir sharoitda innovatsion texnologiyalarni keng joriy etish dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Raqamli logistika platformalarini rivojlantirish, aqlli transport tizimlarini (ITS) tatbiq etish, sun'iy intellekt va katta ma'lumotlar (Big Data) asosida transport oqimlarini boshqarish, shuningdek, avtomatlashtirilgan monitoring tizimlaridan foydalanish transport jarayonlarining aniqligi va samaradorligini sezilarli darajada oshiradi.

Bundan tashqari, yuk va yo'lovchi tashish jarayonlarida energiya samaradorligini oshirish, transport xarajatlarini optimallashtirish hamda xizmat ko'rsatish sifatini yaxshilash bugungi transport siyosatining muhim yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Ekologik xavfsizlikni ta'minlash esa global miqyosda dolzarb muammolardan biri bo'lib, transport vositalaridan chiqadigan zararli emissiyalarni kamaytirish, "yashil transport" konsepsiyasini rivojlantirish va muqobil energiya manbalariga o'tish orqali amalga oshirilmoqda.

Shu nuqtai nazardan qaraganda, transport infratuzilmasini modernizatsiya qilish, uni xalqaro standartlar va ilg'or texnologik talablar asosida takomillashtirish mamlakatning iqtisodiy raqobatbardoshligini oshirishda hal qiluvchi omil sifatida maydonga chiqadi. Rivojlangan transport tizimi nafaqat ichki bozor samaradorligini oshiradi, balki mamlakatning global logistika zanjirlaridagi ishtirokini kengaytirib, uning tranzit salohiyatini ham sezilarli darajada mustahkamlaydi.

Transport tizimi iqtisodiyotning ishlab chiqarish va xizmat ko'rsatish tarmoqlarini bog'lovchi asosiy logistika infratuzilmasi hisoblanadi. U moddiy resurslar, tayyor mahsulotlar va xizmatlarning hududlararo hamda xalqaro miqyosda samarali harakatlanishini ta'minlaydi. Natijada, transport xarajatlarining optimallashtirish va bozorlar integratsiyasi iqtisodiy o'sish sur'atlariga bevosita ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Zamonaviy transport tizimi funksional jihatdan bir necha asosiy turlarga bo'linadi. **Avtomobil transporti** yuqori moslashuvchanlikka ega bo'lib, qisqa va o'rta masofalarda yuk hamda yo'lovchi tashishda samarali hisoblanadi. **Temir yo'l transporti** yirik hajmdagi yuklarni nisbatan past xarajatlarda tashish imkonini beradi va ommaviy logistika tizimida muhim o'rin tutadi. **Havo transporti** yuqori tezlik va global qamrovga ega bo'lib, tezkor yetkazib berish talab etiladigan yuklar uchun optimal hisoblanadi.

Suv transporti xalqaro savdo logistikasida eng arzon tashuv turlaridan biri sifatida strategik ahamiyatga ega. Ushbu transport turlari o'zaro integratsiyalashgan holda multimodal transport tizimini shakllantiradi. Transport sohasida raqamli transformatsiya jarayonlari jadal sur'atlarda amalga oshirilmoqda. Aqlli transport tizimlari (ITS), GPS monitoring, elektron logistika platformalari, sun'iy intellekt asosidagi boshqaruv tizimlari transport oqimlarini optimallashtirishga xizmat qilmoqda. Shuningdek, elektr transport vositalari, vodorod yoqilg'isi va boshqa muqobil energiya manbalaridan foydalanish ekologik samaradorlikni oshirishga hamda karbon izini kamaytirishga yo'naltirilgan muhim innovatsion yechimlar sifatida baholanadi.

Transport sektori atmosferaga chiqariladigan zararli emissiyalar orqali ekologik muvozanatga sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Ushbu muammoni yumshatish maqsadida “yashil transport” konsepsiyasi ishlab chiqilgan bo'lib, u elektr transport vositalari, jamoat transportini rivojlantirish va energiya samarador texnologiyalarni joriy etishni o'z ichiga oladi.

O'zbekistonda transport infratuzilmasini modernizatsiya qilish davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Yangi avtomobil yo'llari, temir yo'l magistrallari, logistika markazlari va xalqaro transport koridorlarining rivojlantirilishi mamlakatning tranzit salohiyatini sezilarli darajada oshirmoqda. Shuningdek, mintaqaviy va xalqaro transport tizimlariga integratsiya jarayonlari kuchayib, O'zbekistonning global logistika zanjirlaridagi o'rni mustahkamlanmoqda.

Xulosa

Transport sohasi zamonaviy iqtisodiyotning barqaror rivojlanishini ta'minlovchi asosiy tizimlardan biri hisoblanadi. Uning samarali faoliyati ishlab chiqarish samaradorligini oshiradi, savdo aloqalarini kengaytiradi va aholi turmush darajasini yaxshilaydi. Kelgusida transport tizimini rivojlantirishda raqamli transformatsiya, ekologik barqarorlikni ta'minlash va multimodal logistika tizimlarini keng joriy etish asosiy yo'nalishlar sifatida muhim ahamiyat kasb etadi.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti qarorlari va farmonlari – transport va logistika sohasini rivojlantirishga oid hujjatlar.
2. O'zbekiston Respublikasi Transport vazirligi rasmiy materiallari va hisobotlari.
3. Abdug'aniyev A. “Transport logistika asoslari” – Toshkent, 2020.
4. Rasulov R. “Transport tizimlari va ularning rivojlanishi” – Toshkent, 2019.
5. Rodrigue J.-P. *The Geography of Transport Systems* – New York, 2020.
6. Button K. *Transport Economics* – Edward Elgar Publishing, 2010.
7. Stopford M. *Maritime Economics* – Routledge, 2009.

8. Jahon banki (World Bank) transport sohasi bo'yicha hisobotlari – rasmiy veb-sayt materiallari.
9. Xalqaro transport forumi (International Transport Forum) ma'lumotlari va tahlillari.